

Václav Grubhoffer: *Zdánlivá smrt. Noční můra osvícenské Evropy. Polička, Městská knihovna Polička, 2018 (ISBN 978-80-906-8323-5) a Praha, Argo, 2018 (ISBN 978-80-278-2409-5), 318 s.*

Absolvent a poté doktorand oboru kulturní historie a historie Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, na které nyní působí na katedře romanistiky, má vzhledem ke svému věku (*1991) už početnou bibliografii. Z ní je patrné jeho zaměření mj. na dějiny těla, k nimž patří i poslední věci člověka a smrt. První část knihy „Úvodem: Smrt, medicína a dějiny“ je věnována vymezení tématu a pečlivému přehledu k němu se vážící literatury české i světové. Druhá, nejobsáhlejší část, nazvaná „Živí mrtví“, je rozčleněna na dvě podkapitoly, které se člení ještě podrobněji – „Zrození zdánlivé smrti“ (sedm oddílů) a „Zdánlivá smrt v druhé polovině osmnáctého století“ (devět oddílů). Třetí, poslední, nese název „Ožívování – zdánlivě mrtví“ a má dvě části.

Z názvů kapitol je zřejmé, že autor člení svůj text částečně věcně, částečně chronologicky, přičemž se tato hlediska někdy prolínají. Vymezení kapitoly o zdánlivé smrti v druhé polovině 18. století přirozeně vychází i z publikací vydaných v jeho první polovině. Českého čtenáře nepochybně zaujmou kapitoly věnované situaci v našich zemích. V části „Živí mrtví“ ji najdeme pod názvem „Strach ze zdánlivé smrti v Čechách“, ve třetí části pod názvem „Zdánlivá smrt a první pomoc v Čechách a na Moravě.“ Autor pracně shromáždil dobové zprávy ke sledované problematice a nelze mu proto vytýkat, že kapitola „Strach ze zdánlivé smrti v Čechách“ se nevěnuje i Moravě jako kapitola následující, protože se mu patrně nepodařilo nalézt potřebné prameny. Závěr publikace, shrnutí, je uveden i v němčině a italštině a celou knihu provází četná vyobrazení.

Zabývám se zejména historií pražské lékařské fakulty, a proto bych uvítala, kdyby autor věnoval pozornost třeba někdy v budoucnosti i osudům tohoto oboru na její půdě. V této své práci se zaměřil na dva její profesory, lékaře a polyhistora Marka Marci z Kronlandu (1595–1667), jednu z největších osobností naší vědy v 17. století, a na jeho rozlišování smrti a podrobně se také zabývá A. V. Zardou (1755–1811), „mimořádným profesorem zdravotnické policie a záchranných prostředků pro zdánlivě mrtvé a osoby, které upadly do náhlého ohrožení života“ (tak zněl jeho úplný titul).

Nepovinné přednášky o sledované problematice vypisovali rovněž další profesori různých oborů, např. protomedik a profesor státního lékařství I. F. Nádherný (1789–1867), V. J. Krombholz (1782–1843), profesor mnoha oborů (teoretické chirurgie, státního a soudního lékařství, speciální patologie a terapie, vyšší anatomie a fyziologie), W. F. Rilke (1802–1849), profesor vnitřního lékařství, M. Popel (1798–1865), profesor státního a soudního lékařství (přednášel česky) či J. Maschka (1820–1899), profesor státního a soudního lékařství. To není míněno jako výtky, ale případný podnět.

Téma knihy je, pravda, neveselé, ale je výborně zpracované a psané pěknou a čtivou češtinou.

LUDMILA HLAVÁČKOVÁ

Doubravka Olšáková – Jiří Janáč: Kult jednoty. Stalinský plán přetváření přírody v Československu 1948–1964. *Praha, Academia, 2018, 291 s. ISBN 978-80-200-2825-9*

Mohlo by se zdát, že recenzovaná práce podává výklad již uzavřené kapitoly v historii přístupu člověka k přírodě, jenže (bohužel!) tomu tak není – na tuto skutečnost také poukazují autoři v první, úvodní části knihy. Upozorňují jednak na „jisté rysy kontinuity s předválečným technokratickým přístupem“ (s. 17), jednak na přežívání obdobné mentality i dnes, třeba i pod záminkou ochrany přírody a vytváření rezervací jako pendantu k různým, přírodu hluboce narušujícím plánům typu věčně strašícího kanálu Dunaj – Odra – Labe.

Druhý oddíl Velký plán (s. 19–71) je věnován zrodu, lépe řečeno kopírování sovětské předlohy, koncepce socialistického přetvoření naší přírody, současně s plánem výstavby velkých děl socialismu a industrializace zemědělství. Hodně silný tlak především ze strany SSSR působil na budování přehrad na vodních tocích spolu s hydroelektrárnami, což se projevilo i ve vědní oblasti: r. 1953 byla zřízena v Československé akademii věd Komise pro pomoc velkým stavbám socialismu (v knize je pro horlivé propagátory vodních staveb užíván termín „hydrokraté“). Při „vědecké“ pomoci přestavbě zemědělství se naši komunisté opřeli o bývalého agrárníka A. Klečku, jehož v roce 1949 postavili do čela Československé akademie zemědělské, původně již prvorepublikové instituce, jež ovšem byla nyní přebudována podle vzoru sovětské VASCHNIL. Klečka se navíc stal propagátorem zhoubného lisenkismu, který v ideologicky motivované kampani proti „reakčnímu mendelismu-morganismu“ zabrzdil rozvoj genetiky v zemi, jež byla její kolébkou. Pro podporu téze autorů recenzované knihy o podivné spojitosti ochrannářských snah s orientací na industrializaci krajiny svědčí i to, že po pádu lisenkismu a zrušení ČSAZV se Klečka věnoval právě ochraně přírody. Doplním zde klečkovské téma dvěma kuriozitami. Po mnichovském diktátu navrhol Klečka nahradit ztrátu Šumavy vybudováním její náhrady v Brdech a ve svém návrhu i načrtl příslušnou racionální rajonizaci; po roce 1945 zase kritizoval vůči přírodě nešetrné expanzivní hospodaření Němců v Krušných horách. Exemplární spojení technokrata s ochráncem přírody!

Jak byly technokratické zásahy podmiňovány – mnohdy naprosto zbytečně – ideologickou kampaní, ukazuje brojení proti malthusianství v souvislosti opět s plánovanou intenzifikací zemědělství. Této otázce se věnuje třetí oddíl (s. 73–93). Žádaný růst populace narážel na omezenost potravinových zdrojů, a proto, i když byly

závěry Římského klubu oficiálně odmítány, ve vědeckých kruzích se jim víceméně v 60. letech i u nás dostávalo pozornosti. Velké stavby si ovšem žádaly také člověka nového typu – uvědomělého a obětavého budovatele. Proto také se přejímala v SSSR obvyklá propaganda – vystávali stachanovci a mičurinci, objevovaly se úžasné pracovní rekordy, propagovali se nejrůznější „zlepšovatelé“ (čtvrtá část, s. 95–158). Vedení prací bylo ovšem často na žalostné úrovni – v knize je publikován dopis propagandisty G. Spurného A. Zápotockému z listopadu r. 1952, líčící chaos při výstavbě lipenské přehrady (s. 108–114). Nicméně se promýšlela a realizovala socialistická města s jednotvárnými sídlišti, budovalo se ocelové srdce republiky za přispění celé plejády agitátorů a horlivců i z vědeckých kruhů.

Jak jsem již výše upozornil, autoři se zajímali o problematiku vodních staveb – problému vody v socialistické výstavbě věnovali též speciální 5. kapitolu (s. 159–205), upínající pozornost především k Státnímu vodohospodářskému plánu (SVP) a Generálnímu plánu zvelebení zemědělského, lesnického a vodního hospodářství (ZLV), jehož kritéria pak prosazovala speciální komise. Autoři objektivně upozornili na zajímavý přístup tajemníka ZLV K. Růžičky (chráněnce J. Smrkovského), který se pokusil propojit problematiku technického nakládání s vodou s její úlohou v přírodě, a tudíž s ochranou vodních zdrojů a jejich prostředí. Tyto snahy se nakonec minuly účinkem zejména proto, že v 60. letech nastoupily mezi přírodovědci radikálnější trendy a osobnost i program K. Růžičky byly odsunuty do pozadí. Nástup nové situace je pak vylíčen v další části (s. 195–236), jejímž předmětem je úpadek mobilizačních aktivit strany a vlády a na druhé straně větší pozornost problematice ochrany přírody, byť často v technokratickém duchu a jako stín bývalých a částečně ještě pokračujících devastujících zásahů. Zvláštní pozornost tu autoři věnují studiu změn mikro- a makroklimatu a možnostem uplatnění výsledků ve sféře praxe. Běžně se tu prosazovalo mechanické převádění sovětských metod do našich poměrů, které působilo často směšně – tzv. větrolamy, lesní pásy, zalesňování apod., pokusy o pěstování tamních, nicméně pro klima v Československu nevhodných plodin (ryže, bavlník). Tyto snahy však záhy vzaly za své.

Závěrem autoři upozorňují na připravenost našich odborných míst spojit staré technokratické tendence i ochránářské zaujetí v zájmu nových, zvenci prosazovaných záměrů, ty ale v nové situaci v 60. letech pak zase opustit.

Recenzovanou knihu lze kladně hodnotit a doporučit všem zájemcům o dějiny vědy u nás, protože stalinistické aktivity po sledované období hodně ovlivnily i zaměření našeho přírodovědeckého výzkumu, navíc zde autoři osvětlili mnohdy nečekané souvislosti s předchozím vývojem. Samozřejmě lze najít některé nedostatky jako roztržitost textu, rozdílná hodnocení ZLV v různých kapitolách, menší zřetel k literatuře z dějin vědy, rovněž ilustrací by mohlo být více; částečně to nahradí poznámkový aparát a rejstříky. Kniha každopádně povzbuzuje k dalšímu výzkumu i hodnocení.

JAN JANKO

ZPRÁVY

Josef Smolka. Josef Stepling (1716–1778) v jeho biografických a bibliografických. *Praha, Národní knihovna ČR, 2018, 242 s. ISBN 978-80-7050-700-1*

Velice důkladná práce věnující svou pozornost stále u nás nedostatečně připomínanému přírodovědci 18. století (fyzikovi, astronomovi, matematikovi...) především přináší podklady pro budoucího autora Steplingova životopisu; alespoň tak autor charakterizuje její cíl. Na počátku jsou zařazeny dvě Steplingovy biografie, první, latinská, z pera Stanislava Vydry, jeho žáka, druhá, němec-

ká, ve značně kratší verzi od Františka Martina Pelcla; obě jsou uvedeny v překladu (patrně autorově, ač to neuvádí). V zevrubném soupisu bibliografie (přes padesát titulů), prací vždy důkladně komentovaných a doplněných reprodukcemi titulních listů, přináší autor informace nejen o jejich obsahu, ale i o vzniku, uložení a o dalších potřebných údajích pro příští studium. Doplnkem je také sekundární literatura o Steplingovi a další „pomocné“ soubory (rejstřík, informace o počtu dochovaných exemplářů Steplingových prací, německé resumé apod.). Lze jen doufat, že štafetu někdo z historiků vědy opravdu převezme.

H. BARVÍKOVÁ

RECENZNÍ ŘÍZENÍ V ROCE 2018

Studie a sdělení podléhají anonymnímu recenznímu řízení. Každý text je hodnocen alespoň dvěma odborníky, na základě jejich posudků rozhoduje redakční rada časopisu o podmínkách publikování odevzdaného textu. Recenze jsou interním materiálem redakce a jsou archivovány. Jmenný seznam spolupracujících externích recenzentů (tj. mimo členy redakční rady) je zveřejněn za celý ročník.

V ročníku LI, 2018, kromě členů redakční rady na recenzním řízení externě spolupracovali:

Klára Andersová (Vojenský historický ústav Praha)
Marek Ďurčanský (Univerzita Karlova v Praze)
Libor Elleder (Český hydrometeorologický ústav)
František Iša (Národní památkový ústav, Praha)
Jan Kilián (Západočeská univerzita v Plzni)
Jan Kolář (Akademie věd ČR)
Jan Krekule (Akademie věd ČR)
Jan Mikeš (Národní technické muzeum a ČVUT v Praze)
Lenka Ovčáčková (Univerzita Karlova v Praze)
Karin Pátrová (Oblastní muzeum Praha-Východ)
Stanislav Petr (Akademie věd ČR)
Vítězslav Prchal (Univerzita Pardubice)
Vladimír Salač (Akademie věd ČR)
Jindřich Schwippel (Praha)
Jaroslava Škudrnová (Západočeská univerzita v Plzni)
Jana Šlechtová (Akademie věd ČR)

7. ROČNÍK

Vyhlášení soutěže o Cenu Zdeňka Horského o nejlepší kvalifikační práci s tematikou dějin věd, techniky a vzdělanosti za rok 2018

Společnost pro dějiny věd a techniky, z.s. (dále SDVT) vyhlašuje soutěž o Cenu Zdeňka Horského o nejlepší kvalifikační práci s tematikou dějin věd, techniky a vzdělanosti za rok 2018 (přihlášeny mohou být magisterské, rigorózní a disertační práce obhájené v kalendářních letech 2017 a 2018).

Cena je udělována na základě usnesení výboru SDVT a v souladu se Statutem Ceny Z. Horského, schváleným na valném shromáždění SDVT dne 28. března 2012, jehož znění je zveřejněno v časopise Dějiny věd a techniky (45, 2012, č. 3) a na webových stránkách SDVT: <http://sdvt.cz/>.

Výše odměny spojené s cenou za rok 2018 bude stanovena při vyhlášení vítěze/vítězky soutěže. Vyhlášení vítěze/vítězky bude zveřejněno a cena bude slavnostně předána do konce roku 2019.

Cena je udělována autorům/autorkám, kteří v době uzávěrky podávání návrhů nepřesáhli věk 35 let. Návrhy na udělení ceny podávají vedoucí kvalifikační práce.

Termín pro zaslání návrhů na udělení ceny za rok 2018 je **31. března 2019**.

Adresa pro zaslání návrhů:

Společnost pro dějiny věd a techniky

Ústav dějin UK a archiv UK

Ovocný trh 3

11636 Praha 1

Případné další informace na petr.svobodny@ruk.cuni.cz nebo karel.cerny@lf1.cuni.cz.